

Norština – jeden, dva či více jazyků?

(malá lexikografická analýza jednoho jazyka se dvěma spisovnými normami)

Jazyková situace v Norsku

Jazyková situace v Norsku je na evropské poměry nepochybně unikátním jevem. Poskytuje také výborný materiál ke studiu jazykové variability a hledání hranic mezi jazykovými varietami a jazyky jako takovými. K jejímu pochopení je třeba alespoň zhruba vědět, jak vůbec vznikla a proč ještě dnes není zdaleka tak jednoduchá, jako v jiných zemích Evropy.

Zásadním zlomem v kontinuálním vývoji norštiny byla morová epidemie, která Norsko zasáhla v polovině 14. století. Její vinou země přišla o svou vyšší, vzdělanou společenskou vrstvu, která byla nositelem toho, co bychom dnes nazvali spisovným jazykem. Po značném oslabení se Norsko stalo součástí unie s Dánskem, ze které se mu, na rozdíl od Švédska, nepodařilo vymanit až do 19. století. Během této doby se také stále více měnilo v chudou a stále více závislou dánskou provincii, kde vůdčí postavení měli převážně Dánové a dánština jako úřední jazyk, byť se specifickou norskou výslovností, která se během staletí, alespoň ve srovnání s výslovností dánskou, až tak výrazně nezměnila (dánská výslovnost se vyznačuje výraznou redukcí nejen samohlásek, ale i oslabením konsonant, zvláště méně napjatých závěrových hlásek, měnících se v polovokály).

Když se po napoleonských válkách v roce 1814 Norsko konečně od Dánska oddělilo, vrhli se Norové více či méně střemhlav do národního obrozování, stejně jako jiné malé evropské národy. Politicky vynucená, už značně volnější unie se Švédskem tentokrát hrála úplně jinou roli: snaha o vymezení se vůči Švédsku a švédštině ještě posílila tradiční pocity sounáležitosti s Dánskem a dánštinou. Norská kulturní i politická scéna se rozdělila na dva hlavní proudy, kde jazyková otázka byla právě tím nejkontroverznějším tématem – pro národní cítění nebylo právě povzbudivé, že úředním i kulturním jazykem v zemi byla de facto dánština, tedy „cizí“ jazyk. Zatímco konzervativnější část kulturních činitelů v čele se spisovatelem a básníkem J. S. Welhavenem chtěla navázat na dánsko-norskou kulturní tradici a zachovat i stávající jazyk, který se jim zdál dostatečně pěstěný a stylově vytríbený a měl své místo i v mezinárodním kulturním kontextu, národní romantika vznítala u těch radikálnějších, v čele s výstředním rebelantem Henrikem Wergelandem, nadšení pro vše původní, pravé norské: slávu a moc norského středověku, norskou unikátní přírodu a venkovský život a tradice, norského sedláka jako skutečného Nora (narozdíl od změkčilých, dánských nebo alespoň podánštělých úředníků) a tudíž také tu „jedinou pravou“ norštinu, která se zachovala v norských venkovských dialektech. Radikálové prosazovali ponoršťování spisovného jazyka, které konzervativním přišlo jako jeho špinění. Ponoršťování skrze zavádění slovníku „chátry“ do spisovného jazyka odmítl i historik a jazykovědec P. A. Much a poznamenal, že jedinou cestou by snad mohlo být vytvoření nového jazyka z nějakého „vznešenějšího dialektu“, v jasné souvislosti se staroseverštinou, ale rozhodně ne ze směsi všech možných dialektů. S opačným názorem, ale přesto inspirován Munchovou myšlenkou, se do této práce pustil nadaný samouk Ivar Aasen, a na základě důkladného výzkumu různých dialektů západního Norska a svých studií staroseverštiny sestavil základ nového norského jazyka, zvaného *landsmål*, který se brzy stal oficiálním a rovnoprávným partnerem původního dánsko-norského jazyka vzdělaných vrstev, nazývaného *riksmål*. Sám Aasen také zahájil novou literární tradici řadou básní v tomto jazyce napsaných.

Riksmål i landsmål prošly během první poloviny dvacátého století řadou „pravopisných“ reforem

(viz dále), které se je snažily sblížit. Byly také přejmenovány na *bokmål* a *nynorsk*. Politické snahy o sjednocení obou jazyků však byly vzdány v druhé polovině 60. let, poté co se lidé už od počátku 50. let začali spontánně (pochopitelně za podpory spolku pro riksmål) bouřit proti pokusům o uplatňování poslední předválečné reformy bokmálu na učebnice pro jejich děti. Z jejich pohledu se jednalo zhruba o podobnou nehoráznost, jako kdyby se dnes náhle začaly tisknout učebnice v obecné češtině. Fakt, že byl nynorsk (landsmål) založen především na dialektech západního Norska, bez ohledu k východní části země, se projevil jako jeden ze zásadních nedostatků. Státní jazyková politika byla nucena opět uvolnit variabilitu forem v bokmálu a přestat prosazovat tzv. „radikální“ tvary, které se blížily nynorsk.

Dnes je situace opět poměrně stabilní, i když vedle obou oficiálních spisovných forem ještě stále existují všechny tři radikální směry: konzervativní přívrženci starých „vznešených“ forem, nadále používajících pro svou varietu název *riksmål*; radikální stoupcenci nynorsk, lpějící na dodržování oficiální dvojjazčnosti do posledního puntíku; a nakonec dnes už značně umírnění příznivci sjednocení obou jazyků do jednoho společného (*sammorsk*). Administrativně má každá norská komuna právo si odhlasovat, zda jejím prvním (úředním a vyučovacím) jazykem bude bokmål nebo nynorsk. Podle tohoto rozdělení používá dnes nynorsk kolem 15% obyvatel, ve skutečnosti jich však je patrně o něco více, neboť v komunách obvykle města (pod tradičním vlivem bokmálu) přehlasují přílehlý venkov (používající dialekty). Dialekty mají v Norsku dodnes velmi vysoký společenský status, takže jejich mluvčí je hrdě používají v mluveném projevu i ve veřejné sféře (na to mají právo) a to i na úkor srozumitelnosti. Oficiální politika hnutí za prosazování nynorsk zní: „mluv dialektem, piš v nynorsk“. Nynorsk je tedy dodnes ještě stále jakýmsi jazykovým konstruktem, kterým nikdo opravu nemluví – různé dialekty se mu pouze v těch či oněch rysech více či méně blíží. Používá ho ale stále nezanedbatelná část spisovatelů pocházejících hlavně z prostředí západní části země, a má už svou stejně vyspělou literární tradici světového formátu.

Situace je poněkud odlišná ve velkých městech a do jisté míry ve východním Norsku vůbec. Místní dialekty mají tradičně blíže k bokmálu, ale rozdíl mezi spisovným jazykem (bokmálem) a jazykem mluveným je tu (zvláště ve velkých městech) vnímán podobně jako u nás rozdíl mezi spisovnou a obecnou češtinou, a má tedy spíše sociální rozměr. Roli bokmálu však patrně posílila právě zmíněná tolerance mnohých radikálních tvarů, které byly zahrnuty jako varianty do spisovného jazyka, ale jejichž násilné prosazování naopak vyvolalo zmíněnou vlnu veřejného odporu v padesátých letech. Radikální tvary působí v bokmálu (jako spisovném jazyce) dodnes více či méně hovorově či dokonce nespisovně (postoje a pocity jednotlivých mluvčích se stále výrazně liší!) a spolu s tvary zcela převzatými z nynorsk mohou hrát nejrůznější stylistické role, např. jako archaismy či výrazy evokující romantické pocity tradice, starých dobrých časů a poctivé lidové zemitosti, nebo naopak jako výrazy ironizující, vytvářející odstup, zesměšňující primitivnost či nevzdělanost. Vzhledem k politické a společenské citlivosti celého tématu se však v tomto směru podniká jen minimum skutečného lingvistického či sociologického výzkumu.

Odlišnosti bokmálu a nynorsk

Rozdíl mezi jazykovými normami bokmål a nynorsk je pro běžného Nora na první pohled zjevný v „pravopisu“. Do pojmu pravopisu se ovšem v norském jazykovém kontextu zahrnují i hláskové změny v kořeni i koncokách slov, které se ve skutečnosti pochopitelně týkají i výslovnosti. Tyto povrchní změny, u nichž často končí schopnost vzhledu běžných laiků, jsou bohužel obvykle i základem různých serióznějších pokusů o automatický strojový „překlad“ z bokmálu do nynorsk. Jedná se hlavně o monoftongizaci, kterou většina norských dialektů, na rozdíl od dánštiny a švédštiny, neprošla, a redukci hlásek, především v koncokách.

Při bližším pohledu na oba jazyky leží těžiště jejich rozdílnosti kromě hláskových změn také v gramatice, která je v nynorsk, právě kvůli méně pokročilé redukci hlásek, o něco složitější a pestřejší. Nynorsk, stejně jako radikálnější (ale stále normované, tedy „spisovné“) variety bokmálu, také např. rozlišuje tři gramatické jmenné rody, zatímco konzervativnější bokmál jen dva.

Často opomíjenou odlišností, na niž tradičně upozorňují skalní zastánci nynorsk, jsou rozdíly syntaktické a stylistické. Nynorsk oproti konzervativnímu bokmálu upřednostňuje analytické vyjadřování oproti syntetickému a hlavně verbální vyjadřování oproti vyjadřování nominálnímu, jaké je běžné v dánštině, resp. němčině a ostatně i v češtině.

Tím vším se nynorsk řadí jednoznačně k jazykům západoseverogermánským. Hranici s východoseverogermánskými jazyky by tak teoreticky bylo možné hledat kdesi mezi radikálnějším a konzervativnějším bokmálem, pokud bychom vzali v úvahu jen psaný jazyk.

Z pohledu slovní zásoby a její syntagmatiky je rozdílnost obou jazyků prozkoumána snad úplně nejméně. Oba jazyky mají údajně 80% slovní zásoby společné. Bohužel není jasné, podle jakých kritérií se slova dají považovat za společná, právě když ve hře jsou hláskové změny a v mnoha případech i odlišná slovtvorba. Právě toto téma bylo výchozím bodem mé diplomové práce, kde jsem se pokusil zjistit více na základě analýzy dvou dvojjazyčných slovníků, které se (navzdory kontroverznosti takového kroku) pokusily shrnout slovní zásobu bokmálu i nynorsk do jednoho norsko-anglického (autor Einar Haugen) a jednoho norsko-německého (Tom Hustad) slovníku.

Co prozradí o norštině slovníky E. Haugena a T. Hustada

Oba slovníky (Hustad ostatně zcela programově vychází z díla E. Haugena) se s rozlišením obou jazykových forem vypořádaly pomocí různých značek pro informace související s bokmálem (předznamenání hvězdičkou) a s nynorsk (předznamenání znaménkem plus u Haugena či čtverečkem u Hustada, zde v citacích je ale pro zjednodušení opět používáno znaménko plus). Tyto značky předznamenávají slovní tvary, lemmata, či celé části slovníkových popisů, souvisejících jen s jednou jazykovou normou. To, co je oběma společné, zůstává bez označení. Další značkou je pak kroužek, značící varianty dialektální, tedy nekorektní v obou spisovných normách. Haugenův slovník (a v triviálních případech i Hustadův) také pomíjí pravidelné alternativní hláskové změny (např. koncovku infinitivu -a, která je v nynorsk pravidelná a povinná, kdežto v bokmálu – alespoň jakožto psaném jazyce – je jen „radikální“, méně frekventovanou alternativou ke koncovce -e).

Pravopisné varianty

Jak již bylo řečeno, pojem pravopisných variant má v norštině poněkud širší význam a oba slovníky pomíjejí triviální pravopisné alternace (alespoň Haugen vždy, Hustad je poněkud explicitnější) a to obvykle včetně alternací jako jsou slovtvorné adjektivní suffixy *-et(e)/-ig/-lig* v bokmálu vs. *-ut/-ug/-leg* v nynorsk. Jakmile ovšem dojde k jakémukoli odchylce, oba slovníky ji explicitně zmíní: např. slovo „**boksta´velig** A – (= ***bokstavleg**) literal, to the letter“ vzhledem k vkladnému „e“ nealternuje zcela triviálně. Z tohoto Haugenova popisu však není jasné, zda forma *bokstavelig* je skutečně použitelná jak v bokmálu tak v nynorsk či z jakého jiného důvodu zde chybí předznamenání. Vysvětlení poskytne Hustadův slovník, který je poněkud explicitnější: „***boksta´velig** Adj. – (***v(e)leg**) buchstäblich, wortwörtlich“. Bokmál tedy používá formu *bokstavelig* zatímco v nynorsk je přípustné jak *bokstaveleg* tak *bokstavleg*. To lze tedy nakonec při snaze o důslednost implicitně odvodit i z Haugenova popisu, ovšem nikoliv již s naprostou jistotou, že se jedná skutečně o správnou interpretaci. Na rozdíl od Haugena ostatně Hustad nepovažuje ani pravidelné alternace

tohoto typu za zcela triviální a raději je explicitně uvádí i v pravidelných případech: „**ny`lig Adv. (*-leg)** neulich, ...“.

Poněkud složitější situace vznikne v případě, že existuje ještě více variant. Např. tradiční norská potravina „**mys`/smør –et (=°mysmer, °mysmør, *myse/)** 1 cream cheese made from sweet whey. 2 spread for bread made from scalded sour milk mixed with flour and sweetened with syrup“ (dle Haugena) je zde prezentována s variantami *myssmør* pro bokmål, *mysesmør* pro nynorsk a dalšími dvěma dialektálními variantami *mysmer* a *mysmør*. Jednotlivé varianty mají i svá vlastní lemmata ve formě odkazů na toto hlavní lemma. Bohužel současné jednojazyčné referenční slovníky *Bokmålsordboka* a *Nynorskordboka* uvádějí v obou případech (tedy jak pro bokmål tak pro nynorsk!) pouze varinatu *myssmør*. U slovesa „**stei`ke V –te (=*-je, *steke)** roast; ...“ připouští bokmål prozměnu jak formu s monoftongem (*steke*) tak s diftongem (*steike*), která se ovšem přesto liší od formy *steikje* (navíc ještě s palatalizací) v nynorsk.

Na tenký led se Haugen pouští s lemmatem „**a`v/talt pp of *-tale², *-telje**“. Jedná se o homonymní formu participia slovesa *avtale* v bokmálu a participia slovesa *avtelje* v nynorsk, což jsou ovšem dvě zcela různá slovesa založená na dvou různých kořenech: zatímco základ *tale* je společný oběma jazykům, *telje* je specifické pro nynorsk a odpovídá nejbližše formě *telle* v bokmálu. V obou jazycích tedy existuje shodně první sloveso *avtale* se stejným významem a bylo by tedy možné očekávat, že particip *avtalt* bude homonymní už jen v rámci nynorsk, tedy jako shodný particip obou dvou sloves. Řešení záhady vyžaduje znalost odlišností morfologie obou jazyků: nynorsk tvoří pravidelně participia sloves koncovkou *-a* místo koncovky *-(e)t* v bokmálu. Particip slovesa *avtale* má tedy v nynorsk tvar *avtala*, zatímco *avtalt* je zde tedy skutečně pouze participiem slovesa *avtelje*. Hustad se snaží tomuto zmatení vyhnout tak, že uvádí formu *avtalt* výhradně jako lemma pro nepravidelné participium slovesa *avtelje* v nynorsk a existenci pravidelného participia slovesa *avtale* v bokmálu nezmiňuje raději vůbec – předpokládá tedy, že uživatel jej jako pravidelnou formu v rámci bokmálu ani hledat nebude: „***a`v/talt Part. Perf. v. /telje:** abraten (ie-a)“.

Morfologické rozdíly

Substantivum „**ek`orn –et/+-en** Eichhorn“ (dle Haugena) je v obou jazycích středního rodu (neutrum), ale (pouze) v bokmálu je možné jej použít alternativně i ve společném rodě (tzv. „utrut“ – tedy maskulinum / femininum). Bohužel zde chybí jakýkoliv údaj o frekvenci používání té které varianty.

Odlišné zacházení s cizími slovy se ukáže např. u substantiva „**akva`rium –iet Pl. */+-ier** (best. Pl. *-ia/+-iene*) Aquarium“ (dle Hustada). Zatímco nynorsk tvoří plurál neuter konsekventně bez koncovky (tj. *akvarium*, ale již *akvaria* v určitém tvaru), v bokmálu se u cizích slov tvoří plurál obvykle plnými koncovkami jako u maskulin / feminin (*akvarier* resp. *akvariene*). Haugen uvádí pouze neurčité koncovky plurálu.

Rozdíly morfologie a pravopisu jsou nejzřetelnější u silných sloves, jako např. „**bry`te V braut/ *brøt, *brutt/*brote/*-i**“. Toto sloveso je v podstatě společné oběma jazykům, ale v bokmálu tvoří tvary *bryte-brøt-brutt*, kdežto v nynorsk *bryte-braut-brote*. V bokmálu je (podle tohoto popisu) prý použitelný i minulý tvar s diftongem *braut* a v nynorsk je vedle participia *brote* použitelný i tvar *broti*. Ovšem chybí jakýkoliv explicitní údaj o preferenci těchto variant v rámci jednotlivých norem a uživatel je opět odkázán na své vlastní znalosti jazykové situace. Z popisu slovesa „**hjel`pe Verb *hjalp/*-te, *hjulpet/*-t**“ jen nepřímou vyplývá, že je v bokmálu časováno silně (*hjelppe-hjalp-hjulpet*), kdežto v nynorsk slabě (*hjelppe-hjelppe-hjelppt*).

Zrádnější situace nastává např. u slovesa *knekke*, které je v bokmálu jak tranzitivní (a pak se časuje silně), tak intranzitivní (pak se časuje slabě), kdežto v nynorsk může být pouze intranzitivní, neboť v

tranzitivním významu se používá palatalizovaná forma *knekkje*. Tato napohled poměrně složitá situace se dá ovšem popsat celkem snadno a relativně přehledně: tranzitivní a intransitivní formy dostanou dvě nezávislá lemmata ve slovníku, jako dvě nezávislá slovesa – homonyma se shodným tvarem *knekke*, ale různou morfologií a syntaxí (silné tranzitivní a slabé intransitivní). První nebude nijak předznamenáno a bude tedy jasné, že je použitelné v obou jazycích, kdežto druhé bude předznamenáno jako výhradně bokmálová forma a bude u něj uvedena varianta formy pro nynorsk. Lemmata tedy budou začínat „**knek`ke**<sup>1</sup> V *knakk*, \**knekt*/\**knokke*/\*-i ...“, resp. „**\*knek`ke**² V *-a*/*+-et*/*knekte* (= ***-je**) ...“. Tím se také oddělí už tak poměrně odlišná morfologie obou sloves: intransitivní *knekke-knakk-knekt* v bokmálu a *knekke-knakk-knokke* (alt. *knokki*) v nynorsk, resp. tranzitivní *knekke-knekte* (alt. též *knekket* nebo radikální *knekka*) v bokmálu a podobně i v nynorsk, ovšem s infinitivem (a přítomným kmenem) v palatalizovaném tvaru *knekkje*. Situaci ještě více komplikuje možnost nerovnoprávného statutu jednotlivých variant v rámci jednotlivých jazyků. Například aktuální Nynorskordboka uvádí i nepalatalizované *knekke* jako neoficiální „spisovnou“ alternativu k tranzitivnímu *knekkje*. Status jednotlivých variant je ovšem právě to, co se s pravopisnými reformami mění nejčastěji (drobných rozporů vůči současným slovníkům Bokmålsordboka a Nynorskordboka je i zde více) a existence nerovnoprávných pravopisných variant byla definitivně zrušena nejnovější pravopisnou reformou z roku 2005 – Hustadův i Haugenův slovník se právě tomuto fenoménu zcela vyhýbají, což si jakožto jednosměrné slovníky z norštiny do cizího jazyka mohou z podstaty dovolit.

Rozdíly v sémantice a kolokabilitě

Sloveso *stople* má podle Haugena a Hustada jeden význam v bokmálu a tři zcela odlišné významy v nynorsk. Vzhledem k tomu, že se jedná o periferní výraz spíše dialektální (v nynorsk ve významu *vršit/hromadit/kupit se* a přeneseně o moři / vlnách na moři či slovech / koktání) či slangový (v případě bokmálu se jedná o malířskou techniku), není jeho etymologie snadno vystopovatelná, nicméně mnohé nasvědčuje tomu, že by bylo vhodnější tento jev pojmout spíše jako nezávislá homonyma.

Sloveso *lufte* kromě základního významu (vy)větrat může v nynorsk (údajně i některých východonorských dialektech) znamenat též *zapáchat*, což se obvykle (a v bokmálu jedině) vyjadřuje slovesem *lukte*. Podobně se liší i konkurenční varianty *hjem* (pro tradiční bokmál) a *heim* (v nynorsk). *Heim* má kromě základního významu *domov* (a přenesených významů) také význam *svět*, kde bokmál používá spíše výraz *verden*. Vzhledem k tradičním mytologickým textům přesahují konotace spojené s formou *heim* až do významů jako *vesmír*, *kosmos* (či *stvořený svět*) a v tomto významu lze toto slovo najít jako poetický, možná i archaicky vnímaný výraz (jako ostatně mnoho slov běžně používaných v nynorsk) i v textech psaných v bokmálu.

Pozoruhodné je v obou slovnících také zcela nezávislé zpracování variant *kjarlighet* a *kjarleik*, které lze do angličtiny i němčiny (a ostatně i do češtiny) přeložit prostě výrazem *láska*. Ovšem ani jeden ze slovníků nenaznačuje ani v nejmenším jakoukoliv vazbu mezi těmito dvěma formami v podobě nějakého přímého odkazu. Zůstává otázkou, zda tu uvedení prostého ekvivalentu bylo dostatečným pragmatickým uspokojením ohledně naplnění obou lemmat, nebo zda jsou tyto dvě formy (například na základě odlišného slovtvorného suffixu) subjektivně považovány za nezávislá slova, tedy něco víc než jen pravopisné varianty. V každém případě oba slovníky uvádějí jeden rozdíl v použití obou variant: idiomatické spojení *kjarlighet på pinne* (název cukrovinky) je specifické pro bokmál a nelze jej utvořit s formou *kjarleik*.

Rozdíl významu výrazů se ovšem může týkat i jejich kolokability. Haugen i Hustad shodně uvádějí rozšířenou možnost použití slovesa *akte* (podobně i podstatného jména *akt*) ve významu *dávat*

pozor na něco v souvislosti s dobytkem, ale jen v rámci nynorsk: „**akte V -a/-et** [1] *heed, pay attention (př. to); *take care of (cattle) (a- seg (for) watch out (for))*“. Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně archaický a dnes málo frekventovaný výraz, není divu, že tuto možnost někteří mluvčí z oblastí používajících nynorsk popírají, zatímco jiní mluvčí bokmálu ji připouští. Kartotéka Lexikografického ústavu na Univerzitě v Oslo obsahuje několik přímých i nepřímých dokladů dialektálního použití tohoto výrazu ve významech jako *pást / krmít / pečovat o dobytek*.

Rozdíly v idiomatice

Zmíněný idiom *kjærlighet på pinne*, vázaný pouze na bokmål, není jediným idiomatickým spojením omezeným pouze na jednu z obou spisovných forem norštiny. Haugen i Hustad uvádějí řadu dalších vazeb, které jsou například specifické jen pro nynorsk. Hustad je v tomto směru poněkud důkladnější, neboť je často uvádí se značkou „(+ dial.)“ (tedy negativně: „v bokmálu jen dialektálně“), která nepochybně vystihuje situaci přesněji než prosté (pozitivní) přiřazení k nynorsk pomocí hvězdičky. To se týká například verbálních spojení s podstatným jménem *svar* (česky *odpověď*) jako *stå til svars* (*být zodpovědný za něco*), *ta til svars* (*odpovědět*), *være til svars* (*být přítomen / k dispozici*). Podobně například vazba slovesa *spele* (*hrát*) v nynorsk: *spele opp* (*zkrachovat, jít do konkursu*), nebo celé fráze jako „**det må du si, *du må så seie** du magst so sagen“ (Hustad).

Do slovníku se nutně musejí promítnout i některé systémové odlišnosti z gramatiky. Například přivlastňovací zájmeno *sin* je v nynorsk používáno také v analytické konstrukci nahrazující syntetický genitiv v bokmálu: „... ***5** (used as a possessiv form): **mannen sin hatt (=mannens hatt)** the man's hat; ...“ Hustad je opět mnohem přesnější a navíc uvádí jako alternativu v bokmálu dnes stále běžnější (taktéž analytickou) konstrukci s předložkou *til*: „**(B)** [als Ersatz/Ergänzung des genitivischen – s; im Bokmål nur dial. oder fam., im Nynorsk auch schriftsprachlich]: **far sin hatt = hatten til far** Vaters hut; ...“. Podobně se v konstrukci *huset hvor vi bor* (doslova: *dům kde žijeme*) v nynorsk používá místo formy tázacího příslovce *hvor* (kde) spíše místní příslovce *der* (tam): „**+hvor² [vorr¹] Av (=der³) 1** where, in (on, from, to etc.) which: **huset h- vi bor (=som vi bor i)/*huset der vi bor** the house in which we are living; ...“ .

Shrnutí

Porovnání obou slovníků přináší nemálo poznatků o lexikografické praxi a různých přístupech. Ačkoliv Hustad oficiálně vychází ze slovníku Haugena, najdeme zde četné odlišnosti v rozlišování polysémie, ba dokonce i homonymie. Hustad se také snaží být explicitnější – z jeho popisů je jednoznačně interpretovatelné mnohé, co lze u Haugena odvodit jen pokud uživatel uvažuje stejně jako autor. Hustad také uvádí často v zjednodušené verzi základní ekvivalenty i u odkazových hesel, čímž sice urychlí práci uspěchanému uživateli, ale zbaví ho nutnosti přečíst celé plnohodnotné heslo (na něž je odkazováno), které obsahuje obvykle mnohem přesnější informace a řadu příkladů.

Ještě zajímavější je ovšem poznání o jazyce (a nejen norském), které z těchto slovníků vyplývá, neboť tyto slovníky nepřímo skrývají vlastně jedinou dostupnou kontrastivní analýzu bokmálu a nynorsk z hlediska slovní zásoby. Ukazují, že oba spisovné norské jazyky se volně prolínají na všech rovinách, nejen té tzv. pravopisné, a rozdíly mezi nimi se mohou týkat nejsušnějších detailů. Skutečné rozdíly se vlastně týkají spíše dialektů a dalších variet až na hranici idiolektů. Spisovný jazyk může kodifikovat formy výrazů, jejich morfologii a syntax, a do jisté (omezené) míry snad i význam, ale nikoliv už možnosti jejich praktického použití, jejich kolokabilitu atd.

Nejasná hranice mezi oběma spisovnými jazyky ukazuje, že dělení jazyků je skutečně pouze věcí jazykové politiky. Rozdíl mezi textem v bokmálu a nynorsk může být fakticky srovnatelný s celkovou odlišností vůči švédštině nebo dánštině, nebo také ještě markantnější. Naproti tomu rozdíly mezi dialekty jazyků jako je němčina (nemluvě o téměř abstraktním pojmu „čínština“ či „arabština“) mohou být ještě nepoměrně větší. Norská situace je extrémním příkladem toho, že variabilita v rámci jediného jazyka je prakticky srovnatelná s odlišnostmi mezi různými národními jazyky navzájem, a to bez ohledu na to, zda vezmeme v úvahu odlišnosti bokmálu a nynorsk jako dvou hlavních spisovných variet v rámci jednoho „norského jazyka“, nebo jen odlišnosti uvnitř každého z těchto dvou spisovných jazyků a jejich dalších subvariet, dialektálních či sociálních – a to tím spíše vzhledem k faktu, že se obě konstelace navzájem překrývají: to, co je v nynorsk zcela běžné a oficiální, můžeme většinou najít taktéž v některé ze subvariet bokmálu jako přípustnou variantu, a naopak. Z toho důvodu je celkem jedno, zda budeme obě spisovné normy norského jazyka nazývat samostatnými jazyky nebo jen varietami jakési jedné abstraktní norštiny.

Patrně největším přínosem těchto slovníků je ale samotný fakt, že se nedrží striktně jedné spisovné jazykové formy a nevyhýbají se tedy problematice jazykové variability. To není u dvojjazyčných (často ani jednojazyčných) slovníků právě obvyklé, nicméně je to velmi žádoucí, neboť právě dvojjazyčné slovníky slouží především porozumění cizímu jazyku, a s ním se člověk jen velmi zřídka setká v podobě omezené na samotnou normu a jazykové jádro. Zpracování jazykové variability je, stejně jako zpracování údajů o praktickém používání (včetně reálné kolokability výrazů) a údajů pragmatického charakteru, nejvíce opomíjenou stránkou většiny slovníků, a to nepochybně jednak pro svou časovou a technickou náročnost zpracování a přehledné prezentace, ale také (a to zřejmě především) pro obtížnost hraničící obvykle s nedostupností dostatečných dokladů o reálném používání. Technická stránka není ovšem neřešitelná, jak dokazují i tyto, přes čtyřicet let staré slovníky. Zvláště v dnešní době není problém pomocí moderní techniky udržovat v konzistenci struktury ještě nepoměrně složitější, než je systém používaný v obou zmíněných slovnících. Nedostatek dokladů o reálném používání výrazů se v době rozsáhlých jazykových korpusů také stává problémem minulosti, byť praktické problémy s tvorbou korpusů mluveného jazyka a získávání dostatku materiálů z oblasti jazykové periferie nasvědčují tomu, že lexikografové budou ještě dlouho odkázáni v nezanedbatelné míře i na prostou intuici. Přesto má dnešní lexikografie možnost posunout se opět o kus dále v přesnosti a detailnosti popisu, a to nejen ve směru kvantitativním, ale i kvalitativním.